

гівлі відображає якісний бік відкритості економіки і чітко вказує на необхідність застосування інших зовнішньоекономічних методів.

Таким чином, можна стверджувати, що творення міжнародної економіки відбувається на основі загальних закономірностей розвитку системи потреб, функціонування закону вартості та привласнення, що базується на останньому. Все вище викладене дає змогу зробити такі висновки. По-перше, показники відкритості перехідної економіки підраховані за будь-яким з методів (за індексом "балансу припливу-відпливу", у вигляді динаміки цього індексу, як співвідношення зовнішнього товарообігу країни до валового внутрішнього продукту тощо) не враховують енерго-, ресурсо-, фондо- та інноваційної місткості продукту, а тому повинні бути скориговані на стандартизовані показники питомої ваги цих чинників у продукті. По-друге, необхідно ввести показники відкритості перехідної економіки, які б враховували міжнародний рух капіталів (наприклад, співвідношення обсягів руху капіталу до ВВП). По-третє, оскільки умови торгівлі не враховують трансфертні зміни у цінах й інші ціноутворюючі транзитивні чинники, то необхідним є коригування показника відкритості економіки з їх урахуванням.

### Література

1. **Міжнародна економіка:** Підручник/ А.П. Румянцев (відп. ред.), Г.М. Климко, В.В. Рокоча та ін. – К.: Знання-Прес, 2003. – 447 с.
2. **Рамзес В.** Япония лицом к лицу с интернационализацией// Мировая экономика и международные отношения. – 1992, № 11. – С. 105-116.
3. **Одягайло Б.М.** Економіка: Транзитивність від найпростішої до глобальної: Монографія. – Дніпропетровськ: Пороги. – 2003. – 314 с.
4. **Бізнес-альманах "Тяньши".** – 2001, липень. – С. 9.
5. **Киреев А.** Международная экономика. – В 2-х ч. – Ч. I Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Учебн. пособ. для вузов. – М.: Международные отношения, 1997. – 416 с.
6. **Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 р."**// Економіст. – 2004, № 3, 4.
7. **Rein hart C., Smith R.T.** Temporary Controls on Capital In flows// NBER Working Paper 8422, August 2001.
8. **Савельєв Є.В.** Міжнародна економіка: Теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрів з міжнародної економіки і державної служби. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 504 с.

**УДК 330.15; 330.15.011; 330.366**      **Магістрант Т.В. Трегобчук – Інститут міжнародних відносин Київського НУ ім. Тараса Шевченка**

## ДОСВІД ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОСОЮЗУ І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто питання формування спільної екологічної політики країн-членів ЄС та її інституційно-правові засади як найважливіші передумови екологізації економіки, показано основні етапи становлення спільної екологічної політики Співтовариства, а також висвітлено напрями співробітництва України з ЄС у сфері вирішення екологічних проблем економічного розвитку.

**Ключові слова:** спільна екологічна політика, екологізація економіки, екологічні проблеми, економічний розвиток, екологічна роль НТП.

*Master's degree T.V. Tregobchuk – Institute of International Relation of Kiev  
National University by Tarasa Shevchenko*

**Experience of ecologization of economy in the EU Member States and  
possibility of its use in Ukraine**

Problems of common ecological policy in the EU Member States and its institutional and legal base as the most important preconditions to put the ecological principles of economy into practice are considered, main stages of common ecological policy development in EU are investigated and main ways of cooperation between Ukraine and EU in the sphere of ecological development are analyzed.

**Keywords:** common ecological policy, ecologization of economy, ecological problems, economic development, ecological role of scientific and technical progress.

Екологізація цивілізаційного, насамперед, економічного розвитку – це об'єктивна необхідність, яка зумовлена зростанням народонаселення планети, ресурсоспоживання та негативних антропогенних навантажень на земну біосферу, виснаженням і вичерпанням її ресурсів, забрудненням і деградацією навколишнього природного середовища, нагромадженням величезних обсягів побутових і токсичних промислових відходів тощо. Діяльність людини справляє дедалі більший руйнівний вплив на фізичний стан планети та нормальне функціонування екосистем. Все це, безперечно, негативно відбивається на здоров'ї народонаселення, оскільки останнє значною мірою тепер залежить від чистоти й якості навколишнього середовища, сталого та стабільного розвитку локальної, регіональної і глобальної екосистем.

Якщо ще декілька десятиліть тому стан природи та екологічні проблеми турбували тільки вчених і представників громадських екологічних рухів, то нині практично всі держави світу глибоко усвідомлюють реальну небезпеку ресурсо-екологічної кризи та формують ефективну екологічну політику, розробляють напрями і механізми удосконалення природокористування й охорони навколишнього середовища. Чимало країн вживають конкретних заходів щодо зменшення шкідливих викидів в атмосферу та водойми, зниження рівнів забрудненості найважливіших природних ресурсів. Крім цього, більшість з них переконуються в тому, що без координації і мобілізації міжнародних зусиль, без широкомасштабного міжнародного співробітництва у сфері вирішення ресурсо-екологічних проблем, без розроблення спільної екологічної політики та дійових механізмів її реалізації подолати нинішню глобальну ресурсо-екологічну кризу практично неможливо.

Зважаючи на сказане вище, необхідно відзначити, що за останні 30 – 40 років найбільших позитивних результатів у розв'язанні гострих екологічних проблем, істотних зрушень в екологізації матеріального виробництва й усього суспільного життя досягли країни-члени Європейського Союзу. Це стало можливим завдяки розробленню, схваленню і послідовній реалізації ефективної спільної екологічної політики Співтовариства на початку 70-х років минулого століття. З вимогою запровадження екологічно чистого виробництва рішуче виступили вчені різноманітних галузей знань, які об'єдналися у так званому Римському клубі. Вони всебічно прорахували та об'єктивно оцінили, чим загрожує людству неконтрольоване зростання еколого-небез-

печного, надмірно ресурсозатратного і багатовідходного виробництва. Саме вони у березні 1972 р. у Смітсонівському інституті (м. Вашингтон) вперше презентували колективну працю "Межі росту. Доповідь Римському клубу" [1].

Одним з перших та найважливіших кроків на шляху становлення спільної політики охорони навколишнього природного середовища як окремої сфери політики Європейського Співтовариства став саміт голів держав та урядів 1972 р. [25, с. 3]. Більшість країн – членів ЄС переконалися на той час у тому, що необхідно діяти спільно у вирішенні екологічних і природоохоронних завдань. Активізація екологічних рухів на фоні політичних подій в Європі могла завдати удар по економіці країн, а проводячи власну екологічну політику, не координуючи її з партнерами ЄС, держава могла або запровадити більш жорсткі заходи й тим самим опинитися в ізоляції, істотно обмеживши імпорт і створивши перешкоди для інших країн, значно збільшивши витрати у промисловості для досягнення передбачених екологічних нормативів, або затвердити помірковані екостандарты і викликати осуд країн Співтовариства та екологічних рухів, загострити внутрішню екологічну ситуацію. Отже, "екологічна" інтеграція, на відміну від політичної, є об'єктивно зумовленим явищем. Вона – результат єдності природи, невинного зростання обсягів природокористування і шкідливих викидів у навколишнє середовище, а також того, що в географічному, економічному та торговельному аспектах водні басейни, ліси, повітря не мають кордонів. Відтак їх раціональне використання, відтворення та охорона вимагають спільних рішень і спільних заходів.

На цьому ж саміті глави держав і урядів доручили Європейській комісії розробити план дій у сфері охорони довкілля. На основі рекомендацій зазначеної комісії було прийнято перші екологічні програми дій, головний зміст яких зводився до формулювання політичних пріоритетів у цій сфері. Найвагомішим результатом саміту стало створення спеціальної Комісії для прийняття спільних рішень у сфері охорони навколишнього середовища.

Період з кінця 60-х до першої половини 80-х років минулого століття можна охарактеризувати як перший і надто важливий етап становлення спільної екологічної політики Євросоюзу. В її основу було покладено постійний екологічний контроль, механізми якого почали активно створюватися у 70-ті роки. Екологічна політика ґрунтувалася на уніфікованому комплексному підході до організації природоохоронної діяльності і вирішенні першочергових екологічних проблем соціально-економічного розвитку країн – членів ЄС.

З середини 80-х років розпочався другий етап спільної природоохоронної політики Євросоюзу. На відміну від першого, йому важко дати універсальну характеристику, оскільки в різних країнах на перший план висувалися неоднакові екологічні та природоохоронні пріоритети. Проте найважливішою загальною рисою зазначеної політики можна вважати те, що концепція екологічної безпеки була замінена концепцією екологічного ризику, згідно з якою прийняття оптимального рішення означає економічно та соціально обґрунтоване зведення до мінімуму негативного впливу проєктованих об'єктів або видів господарської діяльності на екологічні системи і природне середовище у цілому. Ця концепція втілюється у життя не тільки адміністративними методами.

На другому етапі становлення екологічної політики дедалі частіше починають використовувати економічні методи, що спираються на традиційний ринковий механізм, з одночасним посиленням вимог до дотримання природоохоронного законодавства. Перехід до стратегії "попередження збитків" замість "усунення наслідків забруднення" супроводжувався значним збільшенням витрат на охорону навколишнього середовища з боку як приватного, так і державного секторів економіки країн – членів ЄС [3, с. 56]

У 90-ті роки ЄС шляхом докладання великих зусиль, спрямованих на прийняття зважених політичних рішень, грамотної законотворчої діяльності, а також завдяки законослухняній поведінці громадян країн – членів Співтовариства, перетворюється на лідера у сфері охорони та покращення навколишнього середовища, переходу до раціонального природокористування та ефективного вирішення гострих екологічних проблем. Найважливішим при цьому стало те, що пріоритет вирішення екологічних проблем і необхідність екологізації економіки почали визнавати всі політичні сили. Екологічні вимоги нині є у програмних документах усіх європейських і національних політичних партій. І кожна з них намагається зробити свій внесок у цю сферу, оскільки від практичного здійснення задекларованих ними положень залежать результати виборів.

ЄС досяг того, що піклування про екологію стало для суб'єктів господарської діяльності не тільки обов'язковим, а й економічно вигідним. Екологічно ефективні технології та екологобезпечні виробництва користуються підтримкою Співтовариства. Так, з кінця 2003 р. Європейська Комісія запровадила спеціальний план дій щодо заохочення екологобезпечних і природоохоронних технологій, інвестиції в які дають вагомий прибуток. Екологічно виважені та обґрунтовані рішення помітно підвищують конкурентоспроможність галузей економіки і продукції. Це проявляється у зростанні кількості компаній, які вже модернізували виробничий цикл з урахуванням оголошеного або прогнозованого посилення екологічних вимог та здійснюють широко-масштабні заходи з екологізації виробництва.

Фундаментальною за своїм змістом та значенням є спільна екологічна програма країн – членів ЄС, яку було затверджено у 1993 р. та яка отримала назву "У напрямку до сталості". Вона взяла на озброєння концепцію сталого розвитку, що є офіційною стратегією ООН щодо виходу людства з ресурсо-екологічної кризи після проведення 1992 р. у Ріо-де-Жанейро конференції з навколишнього середовища і розвитку. Програма "У напрямку до сталості" слугувала правовою базою для Співтовариства довше за інші: строк її дії закінчився у 2000 р.

Нині реалізується нова, шоста екологічна програма, затверджена рішенням Європейського парламенту та Ради Європи 22 липня 2002 р. Строк її дії становить 10 років, до 2012 р. Вона з'явилася безпосередньо перед зустріччю на найвищому рівні з питань сталого розвитку (РІО+10), яка відбулася під егідою ООН у Йоганнесбурзі у 2002 р. Особливістю її є те, що її приймали на основі рішення Європейського парламенту та Ради Європи, а не на основі резолюції Ради Європи та представників держав-членів ЄС, як це відбувалося

при затвердженні всіх попередніх програм, що дає змогу прирівнювати цей документ до актів "sui generis", тобто до актів, прийняття яких не є передбаченим установчим договором. Рішення у цьому випадку приймали на основі процедури спільного вирішення за ст. 251 Договору про заснування ЄС, в якій Європейський парламент та Рада Європи виступають як співзаконодавці.

Шоста програма спрямована на вирішення таких трьох найважливіших екологоспрямованих завдань:

- інтеграція потреб довкілля у різні напрями діяльності Співтовариства та імплементація принципу екологічної зумовленості діяльності ЄС, який викладений у ст. 6 установчого договору;
- реалізація заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку на основі всебічної екологізації господарської діяльності та суспільного життя;
- здійснення екологічних заходів з розрахунком на поточне і майбутнє розширення Євросоюзу.

Отже, нині можна говорити про значні надбання та вагомі результати у діяльності країн – членів ЄС у сфері поліпшення охорони навколишнього середовища. Вони, образно кажучи, домоглися того, що екологічний чинник став невід'ємною складовою національних стратегій і програм розвитку. На березневій сесії 2000 р. у Лісабоні Європейська Рада затвердила стратегію перетворення економіки Співтовариства до 2010 р. на "найбільш конкурентоспроможну та динамічну економіку у світі, засновану на знаннях". Найважливішими цілями цієї стратегії є скорочення рівня безробіття, підвищення продуктивності праці, створення європейського простору науки та досліджень.

На засіданні у Гетеборзі у червні 2001 р. Європейська Рада доповнила зазначену стратегію екологічним виміром. Стрижнем економічного розвитку ЄС необхідно вважати вимогу, що економічні, соціальні й екологічні рішення повинні взаємодоповнювати та посилювати одне одного. Екологічними пріоритетами Співтовариства стають заходи щодо попередження змін клімату, вдосконалення транспортної інфраструктури з урахуванням екологічних і природоохоронних вимог, послаблення навантаження на сферу охорони здоров'я через поліпшення якості навколишнього середовища, раціональне та екологорівноважене природокористування. Центральною вимогою оновленої спільної (екологічної) стратегії проголошено здійснення всіх політик ЄС таким чином, щоб вони відповідали спільній екологічній політиці Співтовариства.

Повчальним у цьому відношенні є досвід структурної, техніко-технологічної та екологічної перебудови промисловості федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія – індустріального серця ФРН. Цей регіон схожий на наш Донбас і, як і останній, теж був колискою індустріалізації всієї Німеччини. Проте після ресурсо-екологічної кризи, що вибухнула у Західній Європі у 60 – 70-х рр., тут розпочались інтенсивна модернізація та екологізація матеріально-технічної бази промисловості, інтеграція її зі світовою економікою на основі використання новітніх досягнень НТП. Замість вугілля і сталі найважливішою "сировиною" стали наукові розроблення. Широкого розвитку набули наукомісткі галузі, а також харчова індустрія, виробнича та соціальна інфраструктури. Для них є характерними надзвичайно високий рівень технологічної досконалості та соціальна спрямованість.

У розвитку найсучаснішого екологічного устаткування Північний Рейн-Вестфалія посідає, мабуть, перше місце не тільки в Європі, а й в усьому світі. Тут функціонують понад 1 тис. підприємств природоохоронного призначення – більше, ніж у будь-якій іншій федеральній землі, а тому вони відіграють надрегіональну і наднаціональну роль. Фірми, що займаються охороною навколишнього середовища, розробляють і випускають приблизно 800 різних екотехнологій і видів екопродукції. Техніка охорони природного середовища стала однією з найперспективніших для економічного і одночасно екологічного відродження регіону, а гармонізація взаємовідносин індустріально розвинутого суспільства і природи – основною метою соціально-економічної та екологічної політики уряду [5]. Головні підйоми, за допомогою яких це досягається, – НТП, що розвивається в умовах жорсткої конкуренції на європейському і світовому ринках, застосування екоінноваційних розробок, а також скорочення до мінімуму розриву між науковими дослідженнями та практичним використанням їх результатів.

Серед європейських держав Україна, як відомо, має найвищий інтегральний показник негативних антропогенних навантажень на природне середовище практично на всій території. Величезних розмірів набули забруднення повітряного басейну, водних і земельних ресурсів, деградація ґрунтів і водоймищ. Майже все населення України споживає неякісну питну воду, забруднені продукти харчування. Як наслідок, спостерігається стабільна тенденція до депопуляції – під загрозою опинився не тільки екофонд, а й генофонд нації. Все це свідчить про те, що екологічна складова повинна стати одним із найважливіших елементів як внутрішньої, так і зовнішньої політики України.

Починаючи з 1994 р., після набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Україною й державами – членами ЄС та схвалення Європейською Радою 11.12.1999 р. спільної стратегії ЄС щодо України на період 2001-04 рр., в Україні було прийнято ряд документів, виконання яких має сприяти реалізації цих міжнародних договорів та інтеграції України з Європою. Одним із важливих документів є Програма інтеграції України з Європейським Союзом, затверджена указом Президента України від 14.09.2001 р.

Зважаючи на те, що ЄС розглядає екологічну безпеку, яка є частиною національної безпеки кожної держави, як важливу складову загальноєвропейської стабільності, охорона навколишнього середовища визначена пріоритетним напрямом співпраці між Україною та Європейським Союзом. Інтеграція України з ЄС у галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та гарантування екологічної безпеки здійснюється шляхом створення гармонізованої правової, нормативно-методичної та організаційної бази, яка має відповідати вимогам національної та загальноєвропейської екологічної безпеки [6, с. 187].

Заходи щодо інтеграції України з Європейським Союзом в галузі охорони навколишнього середовища здійснюються на основі розвитку двостороннього та багатостороннього співробітництва з країнами-членами ЄС, міжнародними організаціями, а також з країнами Центральної та Східної Європи, країнами Чорноморського регіону та країнами Балтії. Україна регулярно бере

участь у конференціях міністрів екології "Довкілля для Європи" під егідою ЄЕК ООН (остання конференція відбулася у Києві 21-23 травня 2003 р.). Співробітництво із зазначеними державами та організаціями спрямоване на всебічну екологізацію господарської діяльності, охорону водних ресурсів, в т.ч. акваторії Чорного моря, річок Дунай, Дніпро; оновлення та модернізацію споруд і технічного обладнання водоканалів; впровадження загальноєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; розвиток регіональної системи управління промисловими відходами в Україні; захист ґрунтів; покращання технологій спалювання; енергозбереження; усунення ризиків стосовно нагромадження непридатних пестицидів тощо.

Важливим напрямком співробітництва у цьому аспекті є відносини України з Чеською республікою, Словацькою республікою, Угорщиною, Польщею, Румунією, Сербією і Чорногорією з приводу європейського регіону Карпати. На третій зустрічі з питань співпраці у царині захисту довкілля та сталого розвитку у Карпатському регіоні у Женеві 19-20 грудня 2002 р. зазначені країни підписали рамкову Конвенцію про захист довкілля та сталий розвиток у Карпатському регіоні. Країни зобов'язалися дотримуватися політики, спрямованої на збереження та захист Карпат, зокрема, шляхом поліпшення якості життя, зміцнення та екологізації економіки, збереження природних багатств і культурної спадщини.

Шляхом тісної співпраці країни Карпатського регіону здійснюють відповідні заходи, що гарантують високий рівень захисту та сталого використання природних ресурсів і навколишнього середовища, їх цілісність, а також забезпечують охорону видового багатства флори та фауни, характерної для Карпат, насамперед збереження рідкісних і зникаючих видів, карпатських ендеміків тощо. З цією метою вживаються певні кроки зі створення Карпатської екологічної мережі. Прикордонні країни спрямовують зусилля на спільно координоване раціональне та екологічнобезпечне використання суміжних територій, а також на розроблення міждержавних і регіональних територіальних планів щодо взаємовигідного співробітництва.

### Література

1. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Роджерс, Й и др. Пределы роста/ Пер. с англ. Г.А. Ягодина. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 208 с.
2. Ніколас Муссіс. Вступ до Європейського Союзу. Право, економіка, політика. 8. Довкілля. – К.: Центр Європейських студій, Ін-т міжнародних відносин, ВЦ "Київський ун-т", 1999. – 44 с.
3. **Environmental** Police Integration (EPI): Theory and Practice in the Unece Region. Brussels: European ECO Forum, 2003, 161 pp.
4. **Європейський** Союз. Консолідовані договори. – К.: "Port-Royal", 1999. – 206 с.
5. Рау Й. Мы – в самом центре Европы. – Известия, 21.03. – 1992.
6. **Лозанський В.Р.** Гармонізація нормативного регулювання природоохоронної діяльності в Україні з діючим у ЄС// Проблемы охраны окружающей природной среды. – Х.: 1996. – 243 с.